

Rewitalizacja

Historia Chojnic

Chojniczanie w podróży

Chojniczanki z pasją

ISSN 2082-5625

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO - HISTORYCZNY

chojniczanin.pl

Gazeta i portal www

SIERPIEŃ Nr 8/2022 (120)

www.chojniczanin.pl

GAZETA BEZPŁATNA

Foto: Jan Bogdan Boczek

EUROSTANDARD

odwiedź Nas, bo Warto!

DRZWI • PODŁOGI • BRAMY
Topole 20 k/Chojnic

tel. 52 397 65 99 kom. 602 679 535
e-mail: biuro@eurostandard.pl
www.eurostandard.pl

Archeologia Zbrodni pomorskiej 1939 – chojnicka Dolina Śmierci

W niniejszym artykule skrótkowo przedstawiam historię poszukiwań szczątków ofiar z czasów II wojny światowej w chojnickiej Dolinie Śmierci, skalę samej zbrodni oraz koncepcję wystawy mającej je upamiętnić. Tekst jest zarazem formą apelu o udostępnienie pamiętek rodzinnych dotyczących tych tragicznych wydarzeń.

Historia poszukiwań i badań naukowych w Dolinie Śmierci

Jesienią 1945 roku rozpoczęto ekshumacje w chojnickiej Dolinie Śmierci – odnaleziono zwłoki 107 osób, podjęto także same czaszki 61. kolejnych ofiar niemieckich zbrodni na tym terenie. Z zachowanej dokumentacji jednoznacznie wynikało, że nie wszystkim Polaków udało się wtedy odnaleźć. Nie podjęto po wojnie także szczątków kilkuset osób, które zamordowano pod miastem w drugiej połowie stycznia 1945 roku, a ich ciała następnie spalono w celu zatyszczenia śladów zbrodni.

Współczesny widok na Pola Igielskie (fot. D. Frymark).

W związku z powyższą sytuacją w maju 2020 roku rozpoczęto multidyscyplinarne badania naukowe w chojnickiej Dolinie Śmierci. W ich ramach zabezpieczono m.in. artefakty związane z jesienią 1939 roku na północnych obrzeżach miasta. Badania w 2020 roku dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. Finansowo prace wspierał także Instytut Archeologii i Etnologii PAN oraz Urząd Miasta Chojnice.

Z kolei od 31 maja do 21 lipca 2021 roku prowadzono kolejne prace terenowe pod Chojnicami. Ich celem było zabezpieczenie szczątków ofiar, które zostały zamordowane w drugiej połowie stycznia 1945 roku w Dolinie Śmierci. W ich wyniku wydobyto prawie tonę spalonych kości ludzkich oraz kilka tysięcy dowodów zbrodni (np. rzeczy osobiste ofiar, łuski, pociski). Badania w 2021 roku dofinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. Urząd Miasta Chojnice także po raz kolejny udzielił ważnego wsparcia.

Jesienią 2021 roku Pion Śledczy Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku przeprowadził oględziny kolejnych domniemyanych miejsc masowych zbrodni na Polach Igielskich – udało się ujawnić pozostałości grobu, z którego jesienią 1945 roku podjęto szczątki części ofiar.

Zaś z początkiem sierpnia 2022 roku rozpoczął się kolejny projekt pt. „Archeologia Zbrodni pomorskiej 1939”, w ramach którego jednym ze studiów przypadku będą niemieckie zbrodnie z pierwszych miesięcy trwania II wojny światowej na północnych obrzeżach Chojnic.

Zbrodnia pomorska 1939 w Dolinie Śmierci w świetle materiałów archiwalnych

6 czerwca 1945 roku powołano do życia Powiatowy Komitet Uczczenia Ofiar Zbrodni Hitlerowskich w Chojnicach – instytucję, której celem było m.in. odnalezienie, ekshumacja oraz następnie pochowanie szczątków obywateli polskich zamordowanych przez funkcjonariuszy III Rzeszy na terenie powiatu chojnickiego. W ramach Komitetu działało Biuro Historyczne, które zbierało materiały oraz relacje świadków na okoliczność badanych zbrodni.

Eksterminacje z jesieni 1939 roku, do których doszło na północnych obrzeżach Chojnic nie były wydarzeniami osobnościami. W ciągu zasadniczo października i listopada 1939 roku na terenie przedwojennego województwa pomorskiego dokonywano zbrodni na istic masową skalę. Dokładna liczba ofiar nie zostanie już zapewne nigdy ustalona. Ostatnie szacunki mówią, że było to przynajmniej 30 000 – 35 000 osób. Jednym z około 400. miejsc rozstrzelani byli północne obrzeża Chojnic – Pola Igielskie, które

w związku z dokonywanymi zbrodniami zostały już w pierwszych miesiącach wojny nazwane Doliną Śmierci.

Tak jak było to w przypadku wielu podobnych miejsc kaźni, wśród ofiar mordowanych jesienią 1939 roku byli przedstawiciele szeroko rozumianej inteligencji – jak to czasem było określane przez okupanta, wrogowie niemieckiej, warstwa kierownicza. Działania miały kryptonim *Intelligenzaktion* – akcja *Inteligencja*. Wśród osób mordowanych byli m.in. duchowni, nauczyciele, politycy, kupcy, ziemianie, lekarze. W tych samych grobach chowano przedstawicieli nielicznej lokalnej społeczności żydowskiej, którzy nie opuścili miasta w przededniu wybuchu II wojny światowej.

Z zachowanych materiałów archiwalnych wynika, że po 20 października 1939 roku zaczęła się akcja likwidacyjna osób umysłowo chorych – pensjonariuszy chojnickich Krajowych Zakładów Opieki Społecznej. Nosiła ona kryptonim T-4. W ciągu kilku dni życie straciło co najmniej 218. z nich. Z wielu powojennych wspomnień wynika, że to właśnie polskie rowy strzeleckie wykopane latem 1939 roku przez Wojsko Polskie na północnych obrzeżach Chojnic na wypadek wojny zostały zaledwie kilka miesięcy później wykorzystane przez Niemców jako gotowe jamy grobowe. Fakt ten potwierdzają raporty z prac ekshumacyjnych, które przeprowadzono jesienią 1945 roku.

Trumny ze szczątkami ofiar ekshumowanych jesienią 1945 roku z Doliny Śmierci (zbiory Muzeum Historyczno-Etnograficznego im. Juliana Rydzkowskiego w Chojnicach).

Masowa skala powyżej zasygnalizowanych zbrodni na polskiej inteligencji, osobach umysłowo chorych oraz przedstawicielach społeczności żydowskiej była jednym z argumentów, żeby objąć je jednym terminem, słowem kluczem. Jest nim właśnie „Zbrodnia pomorska 1939”. „Archeologia Zbrodni pomorskiej 1939” ma na celu próbę odnalezienia różnego rodzaju dowodów, śladów, pamiętek rodzinnych itd. z nimi związanych.

11 listopada 2022 roku – wystawa poświęcona pamięci ofiar zamordowanych jesienią 1939 roku w Dolinie Śmierci

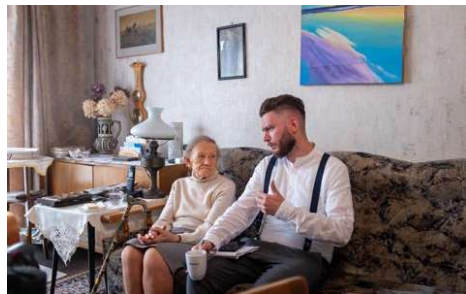
Szczątki ofiar, o ile nie chciały inaczej rodziny, zostały pochowane na Cmentarzu Ofiar Zbrodni Hitlerowskich w Chojnicach – nekropolii specjalnie w tym celu założonej. W 1947 roku ustalenia Powiatowego Komitetu Uczczenia Ofiar Zbrodni Hitlerowskich ukazały się drukiem w formie opracowania pt. „Chojnice 1939-1945”. Wraz z kolejnymi latami i dekadami systematycznie były publikowane różnego rodzaju artykuły popularno-naukowe oraz naukowe, które częściowo dotyczyły wydarzeń z Doliny Śmierci. Ofiary, jak i same mordercy nie stały się tematem osobnych działań naukowych. Zmieniło się to dopiero w maju 2020 roku wraz z rozpoczęciem prac, których byłem pomysłodawcą, autorem i kierownikiem.

Częścią działań terenowych było i jest nadal prowadzenie rozmów z mieszkańcami Chojnic i powiatu na temat Doliny Śmierci. Szczególnie ważne są rodziny ofiar, które mogą posiadać niepublikowane wcześniej materiały, dokumenty, zdjęcia, artefakty, wspomnienia itd. dotyczące ofiar z jesieni 1939 roku na północnych obrzeżach Chojnic. Okazuje się, zgodnie z przyjętym założeniem, że wśród mieszkańców miasta i powiatu są rodziny osób, które zamordowano na Polach Igielskich (oraz innych miejscach kaźni w pobliżu Chojnic). Istnieją jeszcze w prywatnych zbiorach zdjęcia ofiar, które nigdy wcześniej nie były prezentowane publicznie. Stąd idea, żeby we współpracy z różnego rodzaju instytucjami samorządowymi i państwowymi zorganizować wystawę mającą na celu przybliżenie historii osób, które oddały życie za Ojczyznę jesienią 1939 roku w Dolinie Śmierci.

Mieszkańców Chojnic i powiatu uprasza się w niniejszym miejscu w celu udostępnienia na potrzeby wystawy prywatnych zbiorów. Każde zdjęcie, dokument, artefakt itp. związany z ofiarą zamordowaną w Dolinie Śmierci jest wartościowym świadectwem o znaczeniu kulturowym i historycznym. Stąd też otwarcie wystawy planowane jest na Dzień Niepodległości – 11 listopada 2022 roku. Zarazem należy zaznaczyć, że, jak wynika z zachowanej dokumentacji, 11 listopada 1939 roku kolejna grupa mieszkańców Chojnic i powiatu została doprowadzona na egzekucję na Pola Igielskie.

Podsumowanie

Realizowane od 2020 roku badania dotyczące Doliny Śmierci stanowią doskonały asumpt do kolejnych prób przybliżenia mieszkańcom Chojnic, powiatu oraz szerszej społeczności różnego rodzaju pamiętek związanych z masowymi rozstrzelaniami, do których doszło jesienią 1939 roku na północnych obrzeżach miasta. Taką inicjatywą ma być wystawa w Muzeum Historyczno-Etnograficznym im. Juliana Rydzkowskiego w Chojnicach prezentująca szeroko rozumiane dziedzictwo związane z wydarzeniami mającymi miejsce w Dolinie Śmierci w czasie trwania pierwszych miesięcy II wojny światowej.

Badania etnograficzne wśród rodzin ofiar zamordowanych jesienią 1939 roku w Dolinie Śmierci są ważnym elementem prac projektowych (fot. D. Frymark).

Każda z ofiar miała imię i nazwisko, miała twarz, rodzinę; każda z osób doprowadzonych na Pola Igielskie gdzieś mieszkała, pracowała, żyła. Przeprowadzone prace naukowe stanowią sposobność, żeby dziedzictwo zbrodni bliżej zaprezentować. Z jednej strony będą to materiały archiwalne znajdujące się w zbiorach chojnickiego muzeum. Planowane jest także zaprezentowanie pamiętek rodzinnych przechowywanych przez potomków osób pomordowanych. W końcu, ekspozycja będzie stanowiła okazję, żeby udostępnić szerszej publiczności materialne ślady zbrodni z jesieni 1939 roku, które odnaleziono w trakcie działań archeologicznych na północnych obrzeżach miasta m.in. łuski i pociski od karabinu systemu Mauser, odznakę Przysposobienia Wojskowego Kobiet, czy też chociażby orzełka z czapki kolejarskiej z czasów II Rzeczypospolitej.

Postscriptum

Instytut Pamięci Narodowej w Gdańsku zwraca się z prośbą do wszystkich osób, których krewni stracili życie z rąk funkcjonariuszy i współpracowników III Rzeszy na terenie Chojnic oraz powiatu chojnickiego, o zgłaszanie się do IPN Oddział w Gdańsku w celu zdania relacji o historii swoich krewnych oraz ewentualnego udostępnienia materiału genetycznego do badań identyfikacyjnych. Kontakt: Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku, al. Grunwaldzka 216, 80-266 Gdańsk, tel. 58 660 67 30.

W sprawie różnego rodzaju pamiętek, wspomnień, zdjęć, dokumentów związanych w każdy możliwy sposób z Doliną Śmierci prosi się także o bezpośredni kontakt z kierownikiem prac projektowych (dr Dawid Kobialka, numer telefonu: 733 233 431, adres e-mail: dawidkobialka@wp.pl).

Podziękowania

W tym miejscu należą się serdecznie podziękowania wszystkim mieszkańcom miasta i powiatu chojnickiego, którzy pomagają w prowadzonych działaniach naukowych. Urząd Miasta Chojnice jest partnerem realizowanych prac i wspomaga je na wielu poziomach.

Projekt finansowany przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie umowy nr UMO-2021/43/D/HS3/00033.

